

CATEGORII SEMANTICE

IONEL NARIȚA

Semantica, alături de sintaxă și pragmatică, este o ramură a semioticii¹. În vreme ce sintaxa privește relațiile dintre expresii, iar pragmatica are în vedere raportul dintre expresii și utilizatorii acestora, semantica se oprește la relația dintre expresii și *lume*. Categoria de lume are rolul de a explica valorile de adevăr: o propoziție este adevărată relativ la o *stare a lumii*. Prin urmare, semantica, având în vedere lumea, caută să răspundă la întrebarea: de ce propozițiile au valori de adevăr sau cum sunt posibile valorile de adevăr?

Lumea trebuie să aibă o componentă obiectivă. Nu se poate ca lumea să fie în totalitate subiectivă, deoarece, în acest caz, nu am putea explica de ce doi subiecți diferiți pot cădea de acord privind adevărul unor propoziții. Dacă lumea ar fi subiectivă pe de-a-ntregul, ar trebui ca orice utilizator al limbajului să aibă propriul adevăr, complet diferit de al celorlalți și, în acest caz, înțelegerea și comunicarea prin intermediul limbajului ar rămâne neexplicate.

Prin urmare, lumea trebuie să aibă elemente obiective, să conțină *obiecte*. Nu poate exista un singur obiect pentru că, altfel, nu s-ar explica de ce unele propoziții pot fi uneori adevărate, alteori, false (în funcție de anumite condiții). Odată ce există mai multe obiecte, acestea pot fi aranjate în moduri diferite, respectiv, între ele trebuie să existe diverse relații, obiectele care alcătuiesc lumea formează un sistem². Modurile diferite de aranjare a obiectelor sunt incompatibile, de aceea, trebuie să admitem posibilitatea mai multor sisteme de obiecte dintre care, la un moment dat, se realizează unul singur³. Am ajuns la rezultatul că lumea nu se reduce la obiecte, ci constă în sisteme de obiecte.

Dacă $a_1, a_2, \dots, a_n, \dots$ sunt obiecte, lumea este alcătuită din toate sistemele de obiecte posibile, respectiv, din toate combinațiile posibile de obiecte⁴:

$$(a_1 a_2 a_3 \dots a_n \dots), (a_1 a_3 a_2 \dots a_n \dots), (a_2 a_1 a_3 \dots a_n \dots), \dots, (a_3 a_1 a_2 \dots a_n \dots)^5$$

Un sistem nu se reduce la elementele sale, ci, pe lângă acestea, are o anumită structură. Vom numi *sensuri* elementele structurii unui sistem oarecare. Sensurile nu

¹ R. Carnap, *Introduction to Semantics and Formalization of Logic*, Cambridge, Harvard University Press, 1943, p. 8.

² „Starea de lucruri este o combinație de obiecte (lucruri, entități)”, L. Wittgenstein, *Tractatus logico-philosophicus*, București, Editura Humanitas, 1991, p. 37; „Cum nu ne putem imagina în genere obiecte spațiale în afara spațiului și obiecte temporale în afara timpului, tot așa nu ne putem imagina niciun obiect în afara de posibilitatea legăturii sale cu alte obiecte”, *ibidem*, p. 38.

³ *Ibidem*, p. 37.

⁴ *Ibidem*, p. 39.

⁵ „În starea de lucruri obiectele depind unele de altele ca verigile unui lanț”, *ibidem*, p. 41.

pot fi obiecte, deoarece ar însemna că lumea ar conține numai obiecte care nu ar alcătui sisteme și nu am mai putea explica existența propozițiilor factuale. Prin urmare, sensurile nu sunt obiective, ci *subiective*, realizarea lor depinzând de subiect⁶. Obiectele rămân aceleași, indiferent de subiect, în vreme ce sensurile se schimbă în funcție de starea subiectului; respectiv, pentru un subiect dat, la un moment dat, se realizează un sens determinat⁷. Vedem că sistemul de obiecte *real*, care se realizează, depinde de timp și de subiect, respectiv, de starea subiectului, pe care o numim *context*⁸. Relativ la un context, adică, relativ la un subiect anume și un moment determinat, orice propoziție are o valoare determinată de adevăr, pentru că adevărul este determinat de sistemul de obiecte care este dat, după cum am văzut, de starea în care se află subiectul. O propoziție poate lua valori de adevăr diferite pentru subiecți diferiți, la același moment, sau pentru același evaluator, la momente diferite⁹.

Relația dintre contexte și valoarea de adevăr a propozițiilor este o funcție, așa cum impun *principiile logicii*:

1. Principiul *identității*: în orice context, o propoziție are aceeași valoare de adevăr relativ la un context dat.

2. Principiul *noncontradicției* (sau al *contrarietății*): relativ la un context dat, afirmația sau negația unei propoziții este falsă, respectiv, afirmația și negația oricărei propoziții sunt contrare.

3. Principiul *terțului exclus* (sau al *subcontrarietății*): relativ la un context dat, afirmația sau negația unei propoziții este adevărată, respectiv, afirmația și negația oricărei propoziții sunt subcontrare.

Dacă avem în vedere un context oarecare, fie afirmația, fie negația oricărei propoziții este adevărată relativ la acel context. Dacă niciuna nu ar fi adevărată, ar fi încălcat principiul terțului exclus, iar dacă ambele ar fi adevărate, ar fi încălcat principiul noncontradicției. Prin urmare, a avea valoare de adevăr nu depinde de conținutul unei propoziții, de ceea ce afirmă sau neagă, ci de sintaxa sau *structura* acesteia¹⁰. Dacă o expresie are forma unei propoziții, indiferent ce ar spune acea propoziție sau din ce ar fi alcătuită, pentru orice context, afirmația sau negația ei este adevărată. De aceea, de pildă, o propoziție poate consta într-o succesiune de sunete, într-o urmă lăsată cu creionul pe hârtie sau într-o succesiune de poziții ale unor stegulețe etc., singura condiție pentru a avea o valoare de adevăr este să aibă o anumită structură.

Am văzut că o propoziție este adevărată după cum un anumit sistem de obiecte are loc. Pe de altă parte, ea este adevărată, indiferent de constituențele ei,

⁶ „Sensul lumii trebuie să se găsească în afara ei”, *ibidem*, p. 120.

⁷ G. Frege, „Sens și semnificație”, *Logică și filosofie*, București, Editura Politică, 1966, p. 58.

⁸ *Ibidem*.

⁹ „Obiectul este stabilul, existentul; configurația este ceea ce se schimbă, instabilul”, L. Wittgenstein, *op. cit.*, p. 40.

¹⁰ „Propoziția poate fi adevărată sau falsă numai întrucât este o imagine a realității”, *ibidem*, p. 59; B. Russell, *op. cit.*, p. 479.

datorită structurii pe care o are. Pentru a explica relația dintre adevărul unei propoziții și realizarea unui sistem de obiecte, trebuie să presupunem că propozițiile au structura sistemelor de obiecte¹¹. Putem obține propoziții din orice elemente, dacă reproducem o asemenea structură. Cu alte cuvinte, fiecărui element al unui sistem de obiecte trebuie să îi corespundă un element al propoziției și elementele propoziției trebuie să fie aranjate în același fel, precum obiectele din cadrul sistemului respectiv¹². Dacă,

$$s = (a_1 a_2 a_3 \dots a_n \dots)$$

este un sistem de obiecte atunci:

$$p = (e_1 e_2 e_3 \dots e_n \dots)$$

este o propoziție unde fiecărui obiect a_i îi corespunde o expresie din cadrul propoziției e_i , iar structura sistemului (a_i) se regăsește în structura propoziției (e_i) ¹³. Propoziția p este adevărată ori de câte ori sistemul s are loc și reciproc.

Propoziția corespunzătoare unui alt sistem de obiecte, să spunem:

$$s_1 = (a_1 a_3 a_2 \dots a_n \dots)$$

este:

$$p_1 = (e_1 e_3 e_2 \dots e_n \dots)$$

unde vedem că elementele sunt aceleași, dar structura este alta. De această dată, p_1 este adevărată și p este falsă dacă ar avea loc sistemul s_1 ¹⁴.

Fiecărei expresii e_i îi corespunde un obiect și numai unul în orice context; asemenea expresii sunt *nume*¹⁵. Obiectul care corespunde unui nume reprezintă *denotatul* acestuia¹⁶, fiind parametrul intențional al numelui¹⁷, respectiv, un nume este utilizat tocmai pentru a surprinde sau a fixa un obiect¹⁸. De aceea, înțelesul unui

¹¹ „Imaginea concordă cu realitatea sau nu; ea este corectă sau incorectă, adevărată sau falsă”, L. Wittgenstein, *op. cit.*, p. 43.

¹² „Propoziția este o imagine a realității”, *ibidem*, p. 55.

¹³ „Noi ne formăm imagini ale faptelor”, *ibidem*, p. 41.

¹⁴ *Ibidem*, p. 42.

¹⁵ „Numesc aceste elemente „semne simple”, iar propoziția „complet analizată”. Semnele simple utilizate în propoziție sunt nume”, *ibidem*, p. 46.

¹⁶ B. Russell, „On Denoting”, *Mind*, 56, 1905, p. 479.

¹⁷ G. Frege, *op. cit.*, p. 56.

¹⁸ L. Wittgenstein, *op. cit.*, p. 46.

nume constă în denotatul său¹⁹, Constatăm că denotatul unui nume este intențional, constant,²⁰ unic, arbitrar și obiectiv²¹.

Nu putem caracteriza un nume numai prin denotat²². După cum a arătat G. Frege, dacă ne-am mărgini la denotat, nu am explica modul diferit în care se comportă propozițiile de identitate și cele de egalitate sau sinonimie. De pildă, propoziția „Hesperus = Phosphorus” nu este tautologie, ci adevărul ei este stabilit empiric²³ în vreme ce „Hesperus = Hesperus” este adevărată analitic. Dacă numele s-ar caracteriza doar prin denotat, ar trebui ca ambele propoziții să se comporte la fel, deoarece cele două nume denotă același obiect²⁴.

După cum am văzut, lumea nu este alcătuită din obiecte izolate ci din sisteme de obiecte. Când fixăm un denotat printr-un nume²⁵, nu fixăm obiectul *a* ci *obiectul a* în *sistemul s*, deoarece obiectul *a* nu există decât ca element al sistemului²⁶. De aceea, pe lângă denotat, care este un parametru obiectiv, numele se caracterizează și prin *sens*²⁷. Numele „Hesperus” și „Phosphorus” au același denotat, dar au sensuri diferite. O propoziție de sinonimie este adevărată în virtutea coincidenței înțelesului, adică a denotatului celor două nume, sensul rămânând diferit²⁸. De aceea, propoziția „Hesperus = Phosphorus” nu este analitică, deoarece sensurile celor două nume nu sunt aceleași. De pildă, Hesperus este vizibil seara, iar Phosphorus diminează, chiar dacă este vorba de același obiect, planeta Venus²⁹. În schimb, propoziția „Hesperus = Hesperus” este adevărată în virtutea principiului identității, în cazul acesteia, nu mai este nevoie să constatăm că unul și același obiect satisface sensuri diferite³⁰.

¹⁹ Numele exprimă denotatul său, contrar lui Frege, G. Frege, *op. cit.*, p. 60.

²⁰ De aceea, numele este un „designator rigid”, S. Kripke, *Naming and Necessity*, Oxford, Basil Blackwell, 1986, p. 48.

²¹ L. Wittgenstein, *op. cit.*, p. 50.

²² G. Frege, *op. cit.*, p. 55.

²³ O asemenea propoziție este de sinonimie, fiind adevărată numai relativ la o comunitate semiotică. În același timp, propoziția „Hesperus = Hesperus” este o propoziție de identitate, adevărată pentru oricine, în orice împrejurare, potrivit principiului identității.

²⁴ *Ibidem*, p. 54.

²⁵ B. Russell, *An Inquiry into Meaning and Truth*, London, George Allan & Unwin Ltd., 1956, p. 94.

²⁶ „Este esențial pentru obiect să poată fi parte constitutivă a unei stări de lucruri”, L. Wittgenstein, *op. cit.*, p. 37; „Dacă obiectele pot să apară în stări de lucruri, atunci această posibilitate trebuie să existe deja în ele”, *Ibidem*, p. 38; „Un nume stă pentru un obiect, altul pentru un alt obiect și aceste nume sunt legate unul de celălalt, astfel încât întregul reprezintă – ca un tablou viu – starea de lucruri”, *ibidem*, p. 58.

²⁷ G. Frege, *op. cit.*, p. 55; B. Russell, *op. cit.*, p. 483.

²⁸ S. Kripke, *op. cit.*, p. 109.

²⁹ Din faptul că numele „Hesperus” se aplică planetei Venus care apare seara, iar „Phosphorus” aceluiași corp când apare diminează, unii teoreticieni au tras concluzia că numele nu poate avea sens deoarece ar rezulta un sens care ar conține elemente contrare. Aici, însă, nu avem de-a face cu sensul real, ci intervine sensul atribuit, cu sensul utilizării numelor; pe de altă parte, deși cele două elemente sunt contrare, ele sunt satisfăcute la momente diferite, respectiv, în contexte diferite. Cercetătorii respectivi nu țin seama de faptul că sensul unui nume este un parametru dinamic, dependent de context.

³⁰ G. Frege, *op. cit.*, p. 55.

Sensul este un parametru natural, dinamic³¹ și subiectiv al numelor. Numele nu este folosit pentru a surprinde un sens, de aceea, sensul nu este intențional, ci natural. Nu putem modifica sensul unui nume în mod intenționat. Putem renunța să utilizăm un nume pentru un denotat anume și să îi asociem un alt denotat, dar, odată ce denotatul este stabilit, sensul este incontrollabil; de aceea, nu putem schimba lumea prin cuvinte.

Sensul unui nume este dinamic deoarece denotatul numelui, în contexte diferite, aparține unor sisteme diferite, ori sensul pune în evidență tocmai prezența denotatului numelui într-un sistem, în lume³². De aceea, sensul numelor se schimbă de la un moment la altul sau de la un utilizator la altul. În schimb, dacă precizăm contextul, atunci obținem un sens constant al numelui. De pildă, în vreme ce valoarea de adevăr a propoziției „România este republică” se schimbă în funcție de context, fiind falsă în 1938 și adevărată în 2017, adevărul propoziției „România este republică în anul 2017” rămâne neschimbat, indiferent de context. Prin urmare, în timp ce elementul *republică* uneori aparține, alteori nu sensului numelui „România”, elementul *republică în anul 2017* aparține sensului acestui nume indiferent de context. Vedem că, din punctul de vedere al dinamismului, sensul unui nume are două componente, sensul *contextual* care se modifică după context și sensul *complet* care rămâne constant. Sensul contextual constituie starea denotatului numelui și sensul complet reprezintă istoria acestuia. De asemenea, sensul unui nume este nepuizabil. Un nume intră în relații sintagmatice sau paradigmatică cu toate celelalte nume, prin urmare, sensul său are nenumărate elemente³³.

Propozițiile prin care surprindem sistemele obiectuale nu pot avea sintaxa amintită, o propoziție precum:

$$p = (e_1 e_2 e_3 \dots e_n \dots)$$

nu poate exista deoarece:

1. Orice expresie este finită.
2. Nu putem denumi toate obiectele.

2.1. Obiectele sunt nenumărate, iar relația dintre nume și denotat este arbitrară.

Prin urmare, ar trebui imaginate tot atâtea nume câte obiecte sunt. Pe de o parte, am ajunge la expresii infinite ale numelor, iar pe de alta, lista numelor fiind infinită, ar fi imposibil de gestionat.

2.2. Denumirea tuturor obiectelor ar cere nenumărat de multe convenții imposibil de utilizat în cadrul oricărei comunități semiotice.

Problema poate fi soluționată introducând, pe lângă nume, alte categorii de expresii în limbaj. Un sistem este determinat de elementele și structura sa. În cazul sistemelor de obiecte, elementele sunt obiecte, iar structura este dată de *locurile*

³¹ S. Kripke, *op. cit.*, p. 49.

³² *Ibidem*, p. 71, 107.

³³ L. Wittgenstein, *op. cit.*, p. 38.

(sau nodurile) ocupate de obiecte în cadrul sistemului, respectiv, de *sensurile* satisfăcute de elementele sistemului:

$(a_1 a_2 \dots a_n \dots)$ – sistemul s ;
 $a_1, a_2, \dots, a_n, \dots$ – elementele sistemului s ;
 $(O_1, O_2, \dots, O_n, \dots)$ – structura sistemului s .

Structura este obținută dacă nu ținem seama de elemente, rămânând *locuri goale*. Aceste locuri se află, la rândul lor, în anumite relații, formează un sistem, de aceea, le putem identifica:

locul 1, locul 2, ..., locul n , ...

Relațiile de la nivel structural, respectiv, relațiile dintre sensuri rămân neschimbate indiferent de context, nu sunt influențate de principiile logicii, de aceea, sunt *relații logice*³⁴. Putem descrie sistemul s astfel:

$(a_1 \text{ ocupă locul } L_1) \ \& \ (a_2 \text{ ocupă locul } L_2) \ \& \ \dots \ \& \ (a_n \text{ ocupă locul } L_n) \ \& \ \dots,$

iar sistemul $s_1 = (a_1 a_3 a_2 \dots a_n \dots)$ primește descrierea:

$(a_1 \text{ ocupă locul } L_1) \ \& \ (a_3 \text{ ocupă locul } L_2) \ \& \ \dots \ \& \ (a_n \text{ ocupă locul } L_n) \ \& \ \dots$

în general,

$\&_{ij}(a_i \text{ ocupă locul } L_j)$

unde locurile, sensurile sau structura rămân aceleași, dar modul în care sunt ocupate diferă de la un sistem de obiecte la altul.

În acest fel, am descompus sistemele infinite de obiecte în subsisteme finite alcătuite din unul sau mai multe obiecte și un sens, cu aceeași structură, sisteme pe care le numim *fapte*: (obiectul a_i satisface sensul f_j)³⁵. Constatăm că sistemele de obiecte, în ultimă instanță, lumea, constau în fapte³⁶.

Faptele pot fi exprimate, fiind finite. Pe lângă nume, mai intervin două categorii de expresii: un *functor* care exprimă relația de satisfacere, pe care îl numim *copulă* și o categorie de expresii care exprimă sensuri, pe care le numim *termeni*³⁷. Copula este aceeași pentru toate propozițiile care exprimă fapte, despre care spunem că sunt *propoziții elementare* pentru că se referă la elementele unui sistem sau

³⁴ „Această formă stabilă este compusă tocmai din obiecte”, *ibidem*, p. 40.

³⁵ B. Russell, *The philosophy of Logical Atomism*, London, Routledge, 1972, p. 1.

³⁶ „Lumea este totalitatea faptelor, nu a obiectelor”, L. Wittgenstein, *op. cit.*, p. 37.

³⁷ Unii autori folosesc expresia „nume comune” în loc de „termeni”, tocmai pentru a face distincția față de numele propriu-zise, S. Kripke, *op. cit.*, p. 127.

propoziții nominale dacă argumentul lor este alcătuit din nume³⁸. Expresia formată din copulă și un termen se numește *predicat*. Am obținut că sintaxa unei propoziții nominale este $p = \text{nume} + \text{predicat}$, $\text{predicat} = \text{copulă} + \text{termen}$:

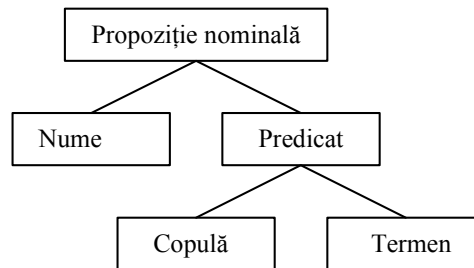


Figura 1. *Sintaxa propoziției nominale.*

Propoziția nominală este alcătuită dintr-un număr finit de nume și un predicat, adică, o propoziție nominală are forma: „ e_1, e_2, \dots, e_n sunt f ” unde „ e_i ” sunt numele, expresia „sunt” este copula iar „ f ” este un termen, ca în exemplul: „Traian și Mircea sunt frați”³⁹. Sistemele de obiecte sunt descrise printr-o conjuncție de propoziții nominale. De pildă, sistemul $(a_1 a_2 a_3 \dots a_n \dots)$ este descris prin conjuncția: „ $f_1 e_1 \& f_2 e_2 \& \dots \& f_n e_n \& \dots$ ”⁴⁰. Deoarece nu pot exista expresii infinite, rezultă că nu putem descrie complet un sistem de obiecte, nu îl putem izola, ci, întotdeauna, rămâne un rest neexprimat sau nedeterminat. Lumea nu poate fi descrisă⁴¹.

Spre deosebire de nume, termenii exprimă sensuri, înțelesul unui termen constă într-un sens. Pe lângă sens, termenii se caracterizează printr-un al doilea parametru, *clasa*, reprezentând ansamblul obiectelor care satisfac sensul termenului relativ la un context dat. În vreme ce sensul este parametrul intențional și constant al unui termen, clasa este parametrul său natural și dinamic. Nu putem schimba intenționat clasa unui termen odată ce am stabilit sensul acestuia. Totodată, clasa evoluează în mod natural, după context, este în funcție de sens și context, respectiv, pentru un sens și un context date, corespunde o clasă determinată⁴².

Parametrii care caracterizează numele și termenii corespund componentelor unui sistem, elementelor și structurii acestuia. Numim *extensiune* parametrul alcătuit din elementele sistemului și *intensiune* parametrul structural⁴³. Extensiunea unui

³⁸ Carnap R., *op. cit.*, p. 17.

³⁹ „Substanța lumii poate determina numai o formă și niciun fel de proprietăți materiale. Căci acestea sunt înfățișate abia prin propoziții – sunt formate abia prin configurația obiectelor”, L. Wittgenstein, *op. cit.*, p. 40.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 46.

⁴¹ „Filosofia va semnifica inexprimabilul prin faptul că prezintă clar exprimabilul”, *ibidem*, p. 62.

⁴² G. Frege, *op. cit.*, p. 56.

⁴³ R. Carnap, *Meaning and Necessity*, Chicago, The University of Chicago Press, 1948, p. 23.

nume este un obiect, iar intensiunea sa, un sens, pe când extensiunea unui termen este o clasă de obiecte, iar intensiunea sa este un sens. Înțelesul unui nume constă în extensiunea sa, iar înțelesul unui termen este intensiunea sa.

Vedem că termenii nu pot servi pentru a exprima sau a surprinde clase deoarece extensiunea lor este variabilă. Clasa unui termen se schimbă în funcție de context deoarece sensul numelor este dinamic. Datorită faptului că un termen fixează un sens, denotatul unui nume poate satisface acel sens relativ la unele contexte, iar față de alte contexte să nu îl satisfacă. Am arătat, însă, că sensul complet al unui nume nu se schimbă. Prin urmare, termenii care exprimă sensuri complete trebuie să aibă clasa invariabilă. De exemplu, în vreme ce clasa termenului „republică” este dinamică, clasa termenului „republică în 2017” este constantă deoarece ultimul termen are drept înțeles un sens complet. De aceea, valoarea de adevăr a unei propoziții precum „România este republică” variază de la un context la altul, pe când valoarea de adevăr a propoziției „România este republică în 2017” este aceeași în orice context.

Convenim să numim *descripții* termenii care au ca înțeles un sens complet⁴⁴. De exemplu, în timp ce „satelit natural al Pământului” este un termen, expresia „satelitul natural al Pământului din 2017” este o descripție. S-ar putea ca, în trecutul îndepărtat, Pământul să nu fi avut niciun satelit natural, când clasa primului termen ar fi fost vidă, sau să fi avut mai mulți, în timp ce clasa celui de-al doilea termen rămâne permanent aceeași, având un singur element, Luna⁴⁵.

Descripțiile se împart în *definite* și *nedefinite*⁴⁶. Clasa primelor este elementară, în vreme ce clasa celorlalte este vidă sau conține cel puțin două elemente. Bunăoară, descripția „statele Uniunii Europene din martie 2017” este o descripție nedefinită, în vreme ce expresia „statul Uniunii Europene din martie 2017 care are capitala la București” este o descripție definită, clasa sa având un singur element⁴⁷.

În funcție de modul în care este utilizată, o descripție are drept înțeles un sens sau o clasă⁴⁸. De pildă, în propoziția „Printre statele Uniunii Europene din anul 2017 se numără și România”, descripția „statele Uniunii Europene din anul 2017” are drept înțeles o clasă, dar în propoziția „România este stat al Uniunii Europene din anul 2017”, aceeași descripție are drept înțeles un sens. Constatăm că descripțiile pot fi utilizate atât extensional cât și intensional⁴⁹.

Prin utilizarea extensională a descripțiilor definite ne putem referi la un singur obiect. Datorită faptului că referința unei propoziții este o clasă, utilizând descripțiile definite obținem ca referință o clasă elementară. De pildă, propoziția

⁴⁴ B. Russell, *op. cit.*, p. 481.

⁴⁵ De multe ori, contextul rămâne subînțeles, fără a fi menționat explicit într-o descripție sau este precizat prin timpul verbelor etc.

⁴⁶ B. Russell, *op. cit.*, p. 481.

⁴⁷ R. Carnap, *op. cit.*, p. 32.

⁴⁸ G. Frege, *op. cit.*, p. 485.

⁴⁹ S. Kripke, *op. cit.*, p. 24; R. Carnap, *op. cit.*, p. 46.

„România se învecinează cu Marea Neagră” are aceeași referință cu propoziția „Statul Uniunii Europene din anul 2017 care are capitala la București se învecinează cu Marea Neagră”. Descripțiile definite ne permit să ne referim la obiecte care nu sunt denumite⁵⁰. Totuși, asemenea propoziții diferă de propozițiile nominale pentru că utilizând descripțiile definite putem construi tautologii, în vreme ce o propoziție nominală este întotdeauna factuală. Bunăoară, propoziția „Statul Uniunii Europene din anul 2017 care are capitala la București are, în 2017, capitala la București” este tautologie, dar „România are, în 2017, capitala la București” nu este tautologie, deși este adevărată în orice context, deoarece adevărul ei nu poate fi stabilit prin decizie logică⁵¹.

Numele, termenii și descripțiile sunt singurele categorii de expresii care pot fi deosebite după criteriul intensiunii și extensiunii. Numele au drept înțeles extensiunea lor, înțelesul termenilor constă în intensiunea lor, iar descripțiile pot avea ca înțeles atât intensiunea cât și extensiunea, acestea fiind singurele posibilități în care o expresie cu intensiune și extensiune ar avea înțeles⁵².

Între sensuri există diferite relații de opoziție sau de concordanță⁵³. Dacă două sensuri sunt concordante atunci există cel puțin un context în care măcar un obiect le satisface pe ambele și, în cazul în care sunt opuse, în orice context clasele care le corespund sunt disjuncte. Prin urmare, sensurile, la fel ca obiectele, alcătuiesc sisteme. Într-un sistem de acest fel, elementele sunt sensuri, iar structura este alcătuită din relații de opoziție sau concordanță. Spre deosebire de sistemele de obiecte, sistemele de sensuri nu evoluează, nu se schimbă; în orice context, între două sensuri există aceleași relații. Dacă două sensuri sunt opuse sau concordante relativ la un context, ele rămân astfel relativ la orice context. Cu alte cuvinte, contextele sunt definite numai cu privire la sistemul obiectelor.

Fie un sistem de sensuri:

$$(f_1 f_2 f_3 \dots f_n \dots)$$

Analog sistemelor de obiecte, putem pune în evidență structura acestuia:

$$\begin{array}{l} () () \dots () \dots \\ h_1 h_2 h_3 \dots h_n \dots \end{array}$$

Indicând un alt tip de sensuri, h_i , care se aplică sensurilor f_i , ajungem la propoziții care au o formă asemănătoare cu propozițiile nominale:

$$(f_1 \text{ satisface } h_1) \& (f_2 \text{ satisface } h_2) \& \dots \& (f_i \text{ satisface } h_i) \& \dots$$

⁵⁰ S. Kripke, *op. cit.*, p. 26.

⁵¹ *Ibidem*, p. 31.

⁵² Într-adevăr, termenii și descripțiile nu sunt același lucru, după cum arată Kripke, dar descripțiile sunt o specie de termeni, *ibidem*, p. 127.

⁵³ L. Wittgenstein, *op. cit.*, p. 45.

Sintaxa acestor propoziții este: propoziție⁽¹⁾ = termen⁽¹⁾ + predicat⁽²⁾, unde predicat⁽²⁾ = functor + termen⁽²⁾⁵⁴. De această dată, argumentul este un termen de primul nivel sau ordin, iar predicatul conține un termen de nivelul doi. Asemenea propoziții nu pot fi analizate în alte propoziții fiind, la rândul lor, propoziții elementare, respectiv, propoziții cu privire la elementele unui sistem, numai că, de această dată, elementele sistemului nu mai sunt obiecte ci senzuri. Sistemele de acest tip sunt în totalitate subiective.

Desigur, senzurile de ordinul 2 aparțin altor sisteme etc., prin urmare, există o ierarhie nelimitată de senzuri și, totodată, de propoziții elementare⁵⁵. Dacă am considera numele ca fiind termeni de ordinul zero⁵⁶ atunci, sintaxa oricărei propoziții elementare este $p^{(n)} = \text{termen}^{(n)} + \text{predicat}^{(n+1)}$ unde $\text{predicat}^{(n+1)} = \text{functor} + \text{termen}^{(n+1)}$, iar $n \geq 0$ ⁵⁷:

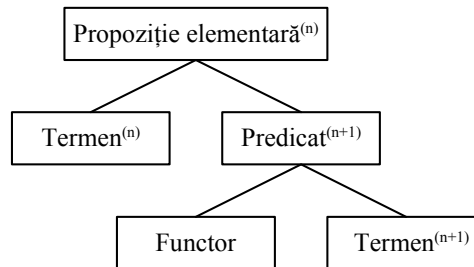


Figura 2. Sintaxa propoziției elementare.

Deosebim propozițiile elementare de ordinul zero, care au ca argument nume (propozițiile nominale), propoziții elementare de ordinul unu, care au ca argument termeni de ordinul întâi și, în general, propoziții elementare de ordinul n cu argument de ordin n și predicat de ordinul $n+1$ ⁵⁸.

Referința unei propoziții de ordin zero din cadrul limbajului constă într-o clasă de obiecte, în schimb, propozițiile elementare de ordin superior au referința formată din clase de senzuri. De pildă, culorile alcătuiesc un sistem numit *scala culorilor*. Propoziții precum „Roșu este contrar lui albastru” sau „Portocaliu este compus din roșu și galben” exprimă relații între senzuri de ordinul întâi. Referința unor asemenea propoziții nu constă în obiecte ci în senzuri.

⁵⁴ I. M. Copi, *The Theory of Logical Types*, London, Routledge & Kegan Paul, 2011, p. 11.

⁵⁵ B. Russell, *op. cit.*, p. 92.

⁵⁶ R. Carnap, *op. cit.*, p. 17.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 17.

⁵⁸ O asemenea ierarhie a expresiilor, cunoscută sub numele de *teoria tipurilor*, a fost introdusă de către B. Russell pentru a rezolva o clasă de paradoxuri cum sunt cele care apar în limbajul simbolic al lui Frege unde nu se pun alte restricții regulii de substituție decât cele legate de caracterul saturat al expresiilor, T.D.L. Laan, *The Evolution of Type Theory in Logic and Mathematics*, Technische Universiteit Eindhoven, 1997, p. 14.

De asemenea, dacă avem în vedere scala substanțelor chimice, putem formula propoziții din aceeași categorie, cum este „Apa nu este un acid” sau „Sarea de bucătărie este o sare a acidului clorhidric”. La fel sunt propozițiile „Roșu este o culoare”, „Aurul este o substanță elementară” sau „Înălțimea de 2 m este mai mică decât înălțimea de 1 m”.

Predicatele de un anumit ordin se aplică numai unor argumente de ordin imediat inferior. De exemplu, putem spune că „Soarele este galben”, dar nu putem spune că „Soarele este o culoare”. Genurile și speciile sunt de același ordin, bunăoară, chiar dacă „om” se aplică lui „Socrate” și „muritor” se aplică lui „om”⁵⁹, muritor se aplică și lui „Socrate”. Expresiile „Toți oamenii sunt muritori”, „Socrate este om” și „Socrate este muritor” sunt toate propoziții⁶⁰. Specia și genul au extensiunile la același nivel, numai că extensiunea genului o cuprinde pe aceea a speciei. Termenii de tipuri diferite au extensiuni la niveluri diferite.

La rândul său, limbajul este un sistem, între expresiile sale există diferite tipuri de relații. Prin urmare, trebuie să deosebim sensuri care se aplică doar expresiilor⁶¹. O altă categorie de propoziții elementare este despre expresii, ca în exemplele: „Expresia „unu” este un functor”; „Sensul termenului „triunghi” este poligon cu trei laturi”⁶², „Expresia „«Doi» este un functor” este o propoziție elementară” etc. De această dată, obținem o ierarhie paralelă a propozițiilor elementare pentru că sensurile care caracterizează expresiile formează și ele sisteme de ordin superior și dau naștere la propoziții elementare de alt nivel etc. Ansamblul propozițiilor despre expresii formează *metalimbajul*⁶³.

Datorită faptului că o expresie poate fi folosită cu orice înțeles, propozițiile de la nivelul de bază al metalimbajului se comportă analog nivelului de bază al limbajului, valoarea lor de adevăr depinde de context. De exemplu, propoziția „Expresia «doi» este un cuantificator” este adevărată în unele contexte și falsă în altele. Bunăoară, în cazul „Doi elevi au trecut testul”, expresia respectivă joacă un

⁵⁹ De fapt, este impropriu spus că „muritor” se aplică termenului „om”, ținând seama că înțelesul termenilor este sensul lor, deoarece sensul *om* nu este nici muritor, nici nemuritor. În propoziția „Toți oamenii sunt muritori”, argumentul este, de fapt, o descripție care participă cu clasa sa; forma explicită este „Toți oamenii de până acum sunt/au fost muritori” sau chiar „Toți oamenii din toate timpurile sunt muritori”, când devine clar că argumentul este o descripție.

⁶⁰ Întotdeauna, încălcarea regulii că un termen de ordinul $n+1$ se aplică numai unui termen de ordinul n este aparentă și, de fapt, avem de-a face cu exprimări eliptice. De pildă, expresia „Aurul este galben” nu este corectă dacă avem în vedere sensul termenului „aur” deoarece sensurile nu sunt colorate. Spunem că aurul este galben doar ca o prescurtare pentru „Obiectele din aur sunt galbene”. De asemenea, apa este lichidă pentru că toate obiectele alcătuite din apă sunt lichide. Acest lucru devine clar dacă ținem seama că propozițiile de acest tip se rezolvă în propoziții nominale a căror valoare de adevăr depinde de context. Un obiect alcătuit din apă poate fi lichid într-un context și solid sau gazos în altul.

⁶¹ G. Frege, *op. cit.*, p. 57.

⁶² *Ibidem*.

⁶³ R. Carnap, *op. cit.*, p. 3.

rol de cuantificator și propoziția dată este adevărată, în vreme ce, în contextul „Acest gard are doi metri înălțime”, aceeași propoziție este falsă.

Vedem că, atât în cazul limbajului, cât și al metalimbajului⁶⁴, nivelul de bază se deosebește de nivelurile superioare prin aceea că propozițiile de bază sunt factuale, în vreme ce propozițiile de la niveluri superioare sunt tautologii sau contradicții⁶⁵. Propozițiile de la nivelul de bază au drept referință clase de obiecte, în cazul limbajului, sau de expresii, în cazul metalimbajului, pe când propozițiile de la alte niveluri se referă la sensuri. Cu alte cuvinte, propozițiile despre obiecte (expresii) sau propozițiile de ordin zero sunt factuale, iar propozițiile adevărate despre sensuri, respectiv, propozițiile de ordin mai înalt sunt tautologii aparținând logicii⁶⁶. Propoziții precum „România este republică” și „expresia «România este republică» este o propoziție” sunt factuale, iar „Republica este o formă de guvernământ” și „propoziția «România este republică» este contrară propoziției «România este monarhie” sunt tautologii. Valoarea de adevăr a primelor două propoziții se modifică de la un context la altul, pe când, valoarea de adevăr a ultimelor este aceeași în orice context imaginabil. Ținând seama că sensurile sunt subiective, compun domeniul subiectivității, urmează că logica are în vedere componenta subiectivă sau structurală a lumii.

⁶⁴ De fapt, metalimbajul face parte din limbaj: „Totalitatea propozițiilor constituie limbajul”, L. Wittgenstein, *op. cit.*, p. 54. Metalimbajul diferă de limbaj dacă avem în vedere situația limbajelor simbolice. Nu putem construi semiotica unui limbaj simbolic în interiorul aceluși limbaj.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 39.

⁶⁶ S. Kripke, *op. cit.*, p. 54.